

7. peatükk

SURMANUHTLUS

Tunnis kasutatakse rühmaviisilist arutelu ja väitlust surmanuhtluse teemal. Õpilased saavad teada olulisi fakte ja tutvuvad hiljutise juhtumiuuringuga, mida esitletakse lühifilmiga ja sinna juurde kuuluvate kommentaaridega.

Tunni eesmärgid

- Hinnata kriitiliselt surmanuhtluse poolt- ja vastuargumente
- Väljendada ja põhjendada isiklikku vaatepunkti
- Saada rohkem teada inimõigustega tegelevast rahvusvahelisest organisatsioonist

Abimaterjalid

- Tööleht 1: Surmanuhtluse küsimustik
- Abivahend 1: Surmanuhtluse küsimustiku vastused õpetajale
- Abivahend 2: Surmanuhtluse poolt- ja vastuargumentid
- Film: "Troy Davis", 7 min
- Abivahend 3: Troy Davise juhtumi kommentaarid (valikuline)
- Surmanuhtlus maailmas 2011. aastal. Uuendatud andmeid 2016. aasta kohta vaata: www.amnesty.org/en/what-we-do/death-penalty/

Ekraanitõmmis

Troy Davis

SISSEJUHATUS

10 min

Õpilastele kirjeldatakse üleilmselt rakendatavat surmanuhtlust.

- Jaga laiali Tööleht 1: Surmanuhtluse küsitlus, kas igaühele eraldi või rühmadele. Anna õpilastele viis minutit aega küsimustele vastamiseks.
- Kasuta 1. abivahendit: Surmanuhtluse küsitluse vastused. Vaadake õiged vastused läbi ja luba lühikest arutelu, et käsitleda õpilaste vastuseid põhjalikumalt.
- Näita kaarti Surmanuhtlus maailmas 2011. aastal. Küsi õpilaste arvamusi.

PÕHIOSA

15 min

Õpilased käsitlevad surmanuhtlust ühe hiljutise USA tõestisündinud juhtumi kontekstis.

- Näita filmi Troy Davisest, kes vangistati ja kellele määrati USA-s surmanuhtlus. Rõhuta, et filmitu tekitab emotsioone. Õpilased võivad lugeda kommentaare sellele juhtumile. Mõlemad kirjeldavad Troy lugu nii, nagu see 2010. aastal aset leidis.
- Arutage nende reaktsioonid läbi. Tuleta õpilastele meelde, et nad võivad kasutada õigust avaldada vabalt oma arvamust ning teha seda olenemata sellest, kas nad pooldavad surmanuhtlust või mitte.

Küsi näiteks järgmisi küsimusi tagasiside saamiseks:

- Kas sinu arvates näitas Amnesty International selles lühifilmis surmanuhtlust erapoolikult?
- Mida tunneb/tundis sinu arvates Troy perekond?
- Milliseid meetmeid (kui üldse) peaks sinu arvates surmamõistetute suhtes rakendama?
- Kas inimese süü või süütus mõjutab sinu seisukohta surmanuhtlusest?

Arutelu järel ütle õpilastele, et pärast filmi valmimist ja kommentaaride saamist arenes Troy lugu edasi.

- Küsi õpilastelt, mis oleks nende arvates pidanud Troyga juhtuma.
- Anna õpilastele pärast nende mõtete kuulamist teada, et Troy Davis hukati 21. septembril 2011 surmava süüsti läbi, hoolimata üle maailma toimunud protestidest.
- Loe ette Troy viimased sõnad:

"... sooviksin pöörduda MacPhaili perekonna poole. Tahaksin, et te kõik teaksite... ma olen süütu. Mul ei olnud sel õhtul relva. Ma ei tulistanud teie perekonnaliiget. Aga mul on teie kaotuse pärast nii kahju. Mul tõesti on – siiralt. Kõik, mis ma saan paluda, on see, et igaüks teist vaataks seda juhtumit lähemalt, et te lõpuks jõuaksite tõeni. Palun oma perekonda ja sõpru, et te kõik jätkaksite palvetamist, et te kõik annaksite ka edaspidi andeks. Jätkaksite selle võitluse pidamist. Neile, kes tahavad minult elu võtta – halastagu Jumal teie hingedele. Jumal õnnistagu teid kõiki."

TEEMAARENDUS

20 min

Õpilased käsitlevad surmanuhtluse poolt- ja vastuargumente.

- Selgita õpilastele tegevust. Õpilased peaksid töötama kuues rühmas. Kolm rühma on surmanuhtluse poolt ja teised kolm selle vastu.
- Jaga laiali Abivahend 2: Surmanuhtluse poolt- ja vastuargumendid ning palu õpilastel lugeda nende rühma puudutavat osa. Julgusta õpilasi rühma sees olulised punktid läbi arutama. On kasulik määrata kindlaks kirjutajad ja ajavõtjad, et tagada kogu olulise teabe ja ideestiku läbivõtmine. Selgita klassile, et võib olla keeruline kuuluda rühma, mille argumentidega nad ei nõustu, ent selle tegevuse eesmärk ongi proovida näha asju etteantud vaatenurgast.
- Nüüd ühenda kolm poolt rühma kokku üheks suureks rühmaks ja tee sama vastu rühmadega. Palu õpilastel rühma sees argumendid läbi arutada. Kutsu mõlemat suurt rühma üles leidma endale kõneisik, kes esitleks nende argumente tervele klassile.
- Palu õpilastel pärast mõlema poole argumentide ärakuulamist käega märku anda, kas nad on poolt, vastu või pole otsustanud.

TÖÖLEHT 1

Küsimustik surmanuhtluse kohta

1. Mitu riiki on surmanuhtluse ära kaotanud (või selle rakendamise lõpetanud) kõigi kuritegude puhul?

Kõik riigid (197)

139

98

2. Milline ainus Euroopa riik on jäänud surmanuhtlust kohaldama?

Valgevene

Belgia

Portugal

3. Loetle kuus viimastel aastatel kõige sagedamini kasutatavat hukkamismeetodit.

4. Kui palju oli 2012. aastal registreeritud hukkamisi (v.a. Hiina)?

Vähemalt:

225

676

1463

5. Selgita, miks on tegelik arv tõenäoliselt suurem.

6. Nimeta kuus peamist riiki maailmas, mis viisid 2007.–2012. aastal surmaotsuseid täide.

7. Milline USA osariik viis 2011. aastal täide kõige enam surmaotsuseid?

New Mexico

Texas

Florida

8. Kui paljude USA surmamõistetute kuritegu on kustutatud ja nad on vabastatud alates 1976. aastast, mil USA ülemkohus otsustas, et hukkamistega võib pärast nelja-aastast moratoriumi (surmanuhtluste peatamist) uuesti alustada?

10+

30+

130+

9. Kui palju selliseid inimesi hukati 2011. aastal, kes olid kuriteo toimepanemise ajal alla 18-aastased?

3

7

9

10. Mis aastal kaotas Eesti ametlikult seadusandlusest surmanuhtluse kõigi kuritegude eest?

1945

1998

2004

ABIVAHEEND 1

Surmanuhtluse küsimustiku vastused õpetajatele

Näidake vastuseid läbi arutades abimaterjalide seas leiduvat surmanuhtluse kaarti.

K1. Mitu riiki on surmanuhtluse ära kaotanud (või selle rakendamise lõpetanud) kõigi kuritegude puhul?

V. 98 (2013. aasta seisuga).

FAKT: See on nende riikide arv, mis on surmanuhtluse täielikult oma seadustest eemaldanud. Paljud teised riigid on seaduses või praktikas abolitsionistid, mis tähendab, et nende seadustes on surmanuhtlus küll sees, aga nad ei ole kedagi viimastel aastatel hakanud.

K2. Milline ainus Euroopa riik on jäänud surmanuhtlust kohaldama?

V. Valgevene.

FAKT: Valgevene viis 2009. aastal täide kaks surmaotsust ja 2010. aasta märtsis hukati samuti kaks vang.

K3. Loetle kuus viimastel aastatel kõige sagedamini kasutatavat hukkamismeetodit?

V. (järjekorras)

pea maha raiumine

mahalaskmine

surmava süsti tegemine

kividega surnuks loopimine

ülespoomine

elektrivooluga hukkamine

FAKT: Saudi Araabia raius 2009. aastal avalikult pea maha 69 inimesel.

K4. Kui palju inimesi hukati 2012. aastal ametlikult (v.a. Hiina)?

V. 2012. aastal toimus 680 registreeritud hukkamist.

FAKT: 20 riiki viisid 2012. aastal hukkamisi läbi, aga näitaja 680 ei hõlma Hiinat. Hiina hukkas üksi rohkem inimesi, kui ülejäänud maailm kokku, aga surmanuhtluste statistika on seal riiklik saladus. Eelmiste aastate tõendid ja praegused allikad osundavad siiski, et see näitaja ulatub tuhandetesse.

K5. Selgita, miks on tegelik arv tõenäoliselt suurem.

V. Mitmetes riikides ei avalda ametivõimud ametlikku või täpset statistikat.

FAKT: 2006. aastal hukkas Hiina vähemalt 1010 inimest, kuid tegelik number lähenes sel ajajärgul 8000-le.

K6. Nimeta kuus peamist riiki maailmas, mis viisid 2007.–2012. aastal surmaotsuseid täide.

V.

1. Hiina – arv teadmata, ulatub tuhandetesse

2. Iraan – 1663

3. Saudi Araabia 423

4. Iraak – 256

5. USA – 220

6. Pakistan 171

FAKT: 2011. aastal hukati kolm inimest, kes olid kuriteo toimepanemise ajal alla 18-aastased. See on rahvusvahelise õigusega ühemõtteliselt keelatud.

K7. Milline USA osariik viis 2011. aastal täide kõige enam surmaotsuseid?

V. Texas, kus viidi 43-st USA-s 2011. aastal toimunud hukkamisest läbi 13.

FAKT: Alates sellest, kui Kuuba 2003. aastal hukkamiste läbiviimise lõpetas, on USA ainus riik Ameerika mandril, mis hukkamisi korraldab (kui jätta välja ainus hukkamine Saint Kitts ja Nevisel 2008. aastal).

K8. Kui paljude USA surmamõistetute kuritegu on kustutatud ja nad on vabastatud alates 1976. aastast?

V. 130+

FAKT: 2009. aastal vabastati USA-s üheksa surma mõistetud vang pärast seda, kui nad olid olnud kõik kokku 129 aastat surma mõistetud.

K9. Kui palju selliseid inimesi hukati 2011. aastal, kes olid kuriteo toimepanemise ajal alla 18-aastased?

V. 3

FAKT: Alates 1990. aastast on Iraan hakanud kõige enam lapskurjategijaid – vähemalt 46. Viis neist hukkamistest viidi läbi 2009. aastal.

K10. Mis aastal kaotas Eesti ametlikult seadusandlusest surmanuhtluse kõigi kuritegude eest?

V. 1998

FAKT: Viimane hukkamine viidi Eestis läbi 1991. aastal.

ABIVAHEND 2

Surmanuhtluse poolt ja vastu

ARGUMENDID SURMANUHTLUSE POOLT

- Surmanuhtlus on õige karistusviis nendele, kes võtavad kelleltki elu: mörvaritele, terroristidele ja narkootikumidega kaubitsejatele. Need, kes on teiselt elu võtnud, tuleks tappa – elu elu eest.
- Surmanuhtlus on hirmutusvahend. Hirm hukkamise ees hoiab kurjategijaid kindlasti tagasi mõrva sooritamast, sest nad teavad, et tabamise korral seisavad nad silmitsi surmanuhtlusega.
- Üks on kindel – ükski hukatu ei tapa enam uuesti.
- Avalik arvamus pooldab hukkamisi.
- Tapetute perekondadel on vaja õiglust ja karistust (kättemaksu).
- Eluks ajaks vangi mõistetud mörvarite vangistuses hoidmine maksab palju enam kui nende hukkamine.
- Inimese hukkamine on palju inimlikum, kui tema aastatepikkune luku taga hoidmine.

ABIVAHEND 2

Surmanuhtluse poolt ja vastu

ARGUMENDID SURMANUHTLUSE VASTU

- Hukkamine on inimõiguste ülddeklaratsioonis sätestatud inimõiguse – õigus elule – rikkumine.
- Olenemata sellest, kas seda tehakse timuka köie, laskekomando, mürgigaasi, surmava süsti, mõõga, kividega surnuks loopimise või elektritooli abil, on see julm, ebainimlik ja alandav karistusviis.
- Surmanuhtlus ei hoia kuritegusid ära. Kõik ÜRO ja teiste asutuste uuringud näitavad, et surmanuhtlus ei hoia kuritegusid ära tõhusamalt kui mõned teised karistusviisid.
- Kohtud võivad eksida ja hukatakse süütuid inimesi. 1987. aastal läbi viidud uuring näitas, et alates 1900. aastast on USA-s 350 süütut inimest surma mõistetud ja neist 23 hukatud.
- Riik, mis viib surmanuhtlust täide, teeb meist kõigist mörvarid. Kui me pooldame mörva sooritanu karistamist surmanuhtlusega, toetame ka ise lõpuks mörva, mistõttu saab meid süüdistada silmakirjalikkuses.
- Surmanuhtlusega diskrimineeritakse inimesi ja seda kasutatakse sageli ebaproportsionaalselt inimeste vastu, kes on vaesema taustaga, teatud rassist või vaimse tervise probleemidega.
- Kui keegi mõistetakse surma, ei ole tal võimalust oma elu muuta ega ühiskonnale oma panust anda.

ABIVAHEND 3

Kommentaariid Troy Davise juhtumile

19-aastasele Troy Davisele mõisteti USA-s Georgia osariigis surmanuhtlus mõrva eest, mida ta enda kinnitusele ei sooritanud.

Mis juhtus?

1989. aasta 19. augusti varajastel tundidel puhkes Georgia osariigis ühes Savannah' autoparklas kaklus – peksti kodutut meest Larry Youngi. Politseiinspektor Mark Allen MacPhail kiirustas teenistusvälisel ajal sündmuskohale, kus ta lasti maha. Sylvester "Punane" Coles tunnistas üles kaklemise Larry Youngiga, aga väitis, et inspektor MacPhaili tulistas Troy Davis. 1991. aastal mõisteti Troy Davis mõrvas süüdi, kuid polnud ühtegi füüsilist tõendit, mis teda kuriteoga sidunuks, ja üheksast tunnistajast seitse, kelle tõenditele tuginedes ta süüdi mõisteti, on oma tunnistuse tagasi võtnud või seda muutnud. Kohtuprotsessil kinnitas Troy Davis oma viibimist sündmuspaigal, kuid on alati väitnud, et on süütu.

Kohtuprotsess

Möödunud aastate jooksul on Troy seisnud silmitsi kolme hukkamistähtajaga. Ühel korral oli ta juba kaks tundi hukkamise läbiviimispaigal kohal. 2009. aasta augustis sai ta õiguse uuele istungile, et tõendusmaterjalid uuesti läbi vaadata – võimaluse tõendada oma süütust, mida juhtub väga harva, ja seda plaaniti teha 23. juunil 2010. aastal.

Kampaania

Troy õde Martina Davis-Correia on võidelnud oma venna vabastamise eest üle 18 aasta. Martina on Amnesty Internationali Georgia osariigi surmanuhtluse tühistamise koordinaator. Amnesty International on Troy heaks korraldanud kampaaniat alates tema juhtumit puudutava raporti koostamisest 2007. aastal. 2009. aastal külastas USA-d ja Troyd Amnesty Internationali Suurbritannia delegatsioon koos Richard Hughes'ga bändist Keane, et avaldada toetust tema vabastamise kampaaniale.

Troy enda sõnad: "Ma sooviksin teid kõiki südamepõhjust tänada, sest minul ja mu perekonnal on vaja rohkem inimesi, kes meie eest kostaks ja võitleks ning näitaks üles toetust. Te olete avanud inimeste silmad üle maailma, et märgata ebaõiglust mitte ainult minu vastu, vaid kogu Ameerika Ühendriikide õigussüsteemis. Ja mulle teeb teie olemasolu suurt au, teie sõprus, toetus, kirjad – see tähendab mulle tõesti väga palju."

Mis juhtus edasi?

Georgia osariik hukkas Troy Davise 21. septembril 2011. aastal, vaatamata tema süüd puudutavatele tõsistele kahtlustele. Hukkamisega mindi edasi "Liiga palju kahtlusi" kampaania teravdatud pilgu all. Enam kui miljon inimest üle maailma kirjutas alla Georgia armuandmise ja tingimisi vabastamise komiteele edastatud petitsioonile, kutsudes neid üles sekkuma ja hukkamise läbiviimist takistama. Aktivistid eesotsas Amnesty Internationaliga olid pidanud hukkamise lähenedes üleilmselt valvet, tehes seda muuhulgas ka USA saatkonna ees Londonis.

Troy juhtum koosnes täielikult pealtnägijate tunnistustest, mis muutusid isegi kohtuprotsessi käigus. Sellest ajast saadik on üheksast süüdistavast tunnistajast seitse oma algse ütluse tagasi võtnud või seda muutnud. Samal ajal viitasid koguni kümme inimest ühele allesjäänud tunnistajale kui tegelikule mõrvarile.